

УДК 347.63

*Таїса Сергіївна Томляк,
аспірантка кафедри теорії та історії держави і права
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова,
старший викладач кафедри права
Вінницького національного аграрного університету
ORCID: 0000-0001-9147-1470*

НАЙКРАЩІ ІНТЕРЕСИ ДИТИНИ: УСИНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. Діти – це наше майбутнє, майбутнє нашого народу, України. Діти мають виховуватися в сприятливому середовищі для їх гармонійного фізичного та морального розвитку, в безпечних для життя і здоров'я умовах. Відповідно до частини 3 статті 5 Сімейного кодексу України держава забезпечує пріоритет сімейного виховання дитини [1, ст. 5].

Проте під час дії воєнного стану на території України збільшується кількість дітей, які втратили батьків або залишились без батьківського піклування або проживали в закладах інституційного догляду поряд із місцями активних бойових дій і були евакуйовані в більш безпечні регіони України та за кордон.

Тому обов'язком держави є забезпечення особливого захисту та допомоги таким дітям, у тому числі можливості їх усиновлення, яке обов'язково має здійснюватися з урахуванням найкращих інтересів дитини.

На сьогодні усиновлення є найкращою з усіх можливих форм сімейного влаштування дитини, тобто прийняття дитини в сім'ю на правах дочки чи сина та виникнення передбачених Сімейним кодексом України взаємних прав та обов'язків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання проблематики усиновлення та захисту прав дітей розглядалися в роботах: Б. Андрусишина [2, с. 264], Н. Оніщенко [3, с. 13–17], Н. Опольської [4, с. 289], [5, с. 101–106], Ю. Шемшученка [6, с. 322–344], С. Бобровник [7], Н. Пархоменко [8, с. 254], С. Стеценка [9, с. 496], Н. Конончука, В. Микитина.

Формулювання мети статті – висвітлити питання захисту та врахування найкращих інтересів дитини під час усиновлення в Україні, в тому числі міжнародного, в умовах воєнного стану, введеного в Україні із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» (зі змінами) [10; 11; 12; 13], затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX [14; 15; 16; 17].

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання усиновлення здійснюється на основі широкої нормативно-правової бази, яка формується із національного та міжнародного законодавства, в основі якого – Сімейний кодекс України [1]; закони України та підзаконні нормативно-правові акти; Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року [18], ратифікована Постановою Верховної Ради Української РСР «Про ратифікацію Конвенції про права дитини» № 789-ХІІ від 27 лютого 1991 року [19]; Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року [20], ратифікована Законом України «Про ратифікацію Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах» № 240/94-ВР від 10 листопада 1994 року із застереженнями [21]; Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута), підписана 27 листопада 2008 року [22], ратифікована Україною Законом України «Про ратифікацію Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої)» № 3017-VI від 15 лютого 2011 року із застереженням та заявою [23], набрала чинності для України 01 вересня 2011 року. Згідно з цим законом Україна відповідно до пункту 1 статті 27 Конвенції залишає за собою право не дозволяти усиновлювати дитину двом особам різної статі, які перебувають у зареєстрованому

партнерстві, Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29 травня 1993 року [24] (Україною не ратифікована).

Пунктом а) статті 21 Конвенції про права дитини, держави-учасниці, які визнають і/чи дозволяють існування системи усиновлення, забезпечують, щоб найкращі інтереси дитини враховувалися в першочерговому порядку, і вони: забезпечують, щоб усиновлення дитини дозволяли лише компетентні власті, які визначають згідно з застосовуваними законом і процедурами та на підставі всієї інформації, що має відношення до справи і достовірна, що усиновлення допустимо з огляду на статус дитини щодо батьків, родичів і законних опікунів і що, якщо потрібно, зацікавлені особи дали свою усвідомлену згоду на усиновлення на підставі такої консультації, яка може бути необхідною [18, ст. 21].

Відповідно до статті 207 Сімейного кодексу України усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, крім випадку, передбаченого статтею 282 цього Кодексу. Усиновлення дитини провадиться у її найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя [1, ст. 207].

Не можемо не погодитися з думкою В. Микитина, який, аналізуючи чинне законодавство, а зокрема, частину 3 статті 232 Сімейного кодексу України, згідно з якою з моменту усиновлення виникають взаємні особисті немайнові та майнові права і обов'язки між особою, яка усиновлена (а в майбутньому – між її дітьми, внуками), та усиновлювачем і його родичами за походженням [25, с. 69–73], зазначив, що усиновлення зумовлює такі ж юридичні наслідки, які настають внаслідок народження дитини, оскільки усиновлена дитина прирівнюється до рідної. Усиновлення створює цілу систему сімейно-правових відносин: між усиновлювачами і усиновленими виникають права та обов'язки, аналогічні тим, які існують між батьками і дітьми; усиновлена дитина до родичів усиновлювача набуває прав і обов'язків, які існують між кровними родичами; при народженні дітей в усиновленої дитини, між цими дітьми і усиновлювачем і його родичами, виникає правовий зв'язок, аналогічний правам і обов'язкам при кровноспорідненому зв'язку. Отже, здійснений акт усиновлення наділяє усиновлювачів правами та покладає на них обов'язки, визначені нормами сімейного законодавства, як і батьків дитини [1, ст. 232].

Згідно з національним законодавством особа, яка бажає усиновити дитину, подає до суду заяву про усиновлення. Своєю чергою суд, постановляючи рішення про усиновлення дитини, враховує обставини, що мають істотне значення [1]. Адже суд має прийняти рішення, яке насамперед відповідає інтересам дитини.

Так, на підставі рішення Європейського суду з прав людини 17 липня 2018 року у справі «Лазовіра проти України» Велика Палата Верховного Суду у цивільній справі № 2-о-73/2012 скасувала рішення першої та апеляційної інстанцій про усиновлення дитини і направила справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Аналізуючи ці рішення судів, погоджуємося з позицією, викладеною в окремій думці від 16.10.2018 р. у цивільній справі № 2-о-73/2012, згідно з якою судді Великої Палати Верховного Суду О. Кібенко, В. Князев, О. Яновська вважають, що в рішеннях, які стосуються дітей, забезпечення їхніх найкращих інтересів повинне мати першочергове значення і переважати над інтересами батьків, усиновлювачів чи опікунів. При розгляді цієї справи суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини, ураховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце проживання, місце навчання, психологічний стан дитини тощо. Скасування рішення про усиновлення малолітнього призводить до скасування юридичної підстави проживання малолітнього з усиновителями, яких, можливо, і дитина, й оточення сприймають як батьків дитини. Подальший тривалий розгляд справи може призвести до фактичного розлучення малолітнього із своєю сім'єю. Такий розвиток подій, на думку суддів, призведе до вкрай негативних психологічних наслідків для малолітнього, і ніяк не відповідає його «найкращим інтересам» [26].

Частиною 1 статті 213 Сімейного кодексу України передбачено, що за наявності кількох осіб, які виявили бажання усиновити одну й ту ж дитину, переважне право на її усиновлення має громадянин України: в сім'ї якого виховується дитина; який є чоловіком матері, дружиною батька дитини, яка усиновлюється; який усиновлює кількох дітей, які є братами, сестрами; який є родичем дитини [1, ст. 213].

Так, у рішенні від 17 липня 2018 року у справі «Лазовіра проти України» Європейський суд з прав людини зазначив, що усиновлення племінника заявниці становило втручання у її право на повагу до її приватного життя. Воно (i) призвело до порушення зв'язку між заявницею і племінником та (ii) унеможливило її намір стати опікуном свого племінника (див. пункти 40 та 42) та встановив, що при вирішенні питання про усиновлення дитини органи влади та суди визнали намір заявниці встановити опіку над її племінником, але не розглянули його належним чином. Суди не пояснили, чому усиновлення К. О. С. краще відповідало його інтересам на відміну від опіки, яку мала намір встановити його тітка, хоча це, безумовно, було необхідним для з'ясування того, що становило найкращі інтереси дитини, тобто основного питання в оскаржуваному провадженні щодо усиновлення (див. пункти 26, 27, 40 та 44) [27, пп. 40,42].

З огляду на викладене доцільно вважати, що для забезпечення найкращих інтересів дитини, необхідно насамперед вжити усіх можливих заходів щодо виховання дітей батьками, родичами, які могли б забезпечити усі умови для належного виховання дитини у сім'ї.

У зв'язку з воєнним станом в Україні було внесено зміни до деяких нормативно-правових актів, зокрема, для забезпечення найкращих інтересів дитини було спрощено процедуру тимчасового влаштування дитини. Проте процедура усиновлення залишилась незмінною і здійснюється на загальних підставах, з урахуванням вимог, установлених Сімейним кодексом України та Порядком провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 08 жовтня 2008 року № 905 [28].

Відповідно до пункту 3 розділу «Облік дітей, які можуть бути усиновлені» Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 08 жовтня 2008 року № 905, облік дітей, які можуть бути усиновлені, здійснюється службами у справах дітей районних, районних у містах Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад за місцем походження дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, уповноваженим органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань дітей, службами у справах дітей обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій та Національною соціальною сервісною службою України (надалі – Нацсоцслужба). У разі коли місцем походження дитини є територія села, селища об'єднаної територіальної громади, таку дитину бере на облік служба у справах дітей районної, районної у мм. Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчого органу міської, районної у місті (у разі утворення) ради за місцем розташування такої територіальної громади. На облік беруться: діти-сироти; діти, позбавлені батьківського піклування; діти, батьки яких дали згоду на усиновлення [28].

Громадяни України, які постійно проживають на території України і бажають усиновити дитину, можуть стати на облік кандидатів в усиновлювачі. Для цього відповідно до пункту 22 розділу «Облік громадян України, які постійно проживають на території України і бажають усиновити дитину» Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 08 жовтня 2008 року № 905, звертаються із заявою про взяття їх на облік кандидатів в усиновлювачі до служби у справах дітей районної, районної у містах Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчого органу міської, районної у місті (у разі утворення) ради за місцем проживання. Заяву повинно бути написано в присутності працівника служби у справах дітей та засвідчено ним. У заяві зазначається адреса проживання заявника (за наявності кількох місць проживання – адреса кожного з них), дані паспорта громадянина України, номер телефону та електронна адреса. У разі коли один із подружжя не може особисто з'явитися до служби у справах дітей для написання заяви його заяву, засвідчену нотаріально, може подати дружина (чоловік). Разом із заявою подаються такі документи: копія паспорта громадянина України або іншого документа, що посвідчує особу; довідка про заробітну плату за останні шість місяців або копія декларації про доходи за попередній календарний рік, засвідчена органами ДФС. У разі коли усиновлювачами є сімейна пара, довідку про заробітну плату за останні шість місяців або копію декларації про доходи за попередній календарний рік, засвідчену органами ДФС, може подавати один із подружжя, який має постійний дохід; копія свідоцтва про шлюб, укладений в органах реєстрації актів цивільного стану, якщо заявники перебувають у шлюбі; висновок про стан здоров'я кожного заявника, складений за формою згідно

з додатком 3; засвідчена нотаріально письмова згода другого з подружжя на усиновлення дитини (у разі усиновлення дитини одним із подружжя), якщо інше не передбачено законодавством; довідка про наявність чи відсутність судимості для кожного заявника, видана територіальним центром з надання сервісних послуг МВС; копія документа, що підтверджує право власності або користування житловим приміщенням; довідка про проходження курсу підготовки з питань виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, з рекомендаціями щодо кількості, віку та стану здоров'я дітей, яких може усиновити заявник, за формою, затвердженою Мінсоцполітики. У разі коли громадяни України, які бажають усиновити дитину, є її родичами, опікунами, піклувальниками, прийомними батьками чи батьками-вихователями, така довідка не подається [28].

Така значна кількість необхідних документів фактично унеможливує здійснити усиновлення в умовах воєнного стану. Оскільки в умовах воєнного стану часто важко знайти чи виготовити документи, неможливо встановити реальну ситуацію щодо батьків та родичів дитини, служба у справах дітей або інший відповідний орган фактично не може перевірити усі обставини щодо батьків дитини, встановити чи може дитина бути усиновлена, з'ясувати наявність у дитини інших родичів, які могли б піклуватися про дитину. Що, на нашу думку, унеможливує забезпечення найкращих інтересів дитини – виховання дитини батьками, у сім'ї родичів чи знайомих, що якнайкраще сприяло б насамперед для психоемоційного стану дитини.

Важливо, що усиновлення – це юридичний акт, внаслідок вчинення якого відносини між дитиною та її усиновлювачем встановлюються не на певний строк, а довічно. Це одна з ознак, що відрізняє інститут усиновлення від усіх інших форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. Адже правовідносини, які виникають при усиновленні, мають безстроковий характер, на відміну від строкових правовідносин, які існують в інших формах влаштування таких дітей [29, с. 108–114].

Інститут міжнародного усиновлення в умовах воєнного часу також залишається актуальним, тому вважаємо, що слід проаналізувати міжнародне та національне законодавство щодо міжнародного усиновлення дітей в Україні та з'ясувати, чи дотримуються найкращі інтереси дитини в такій процедурі.

Так, відповідно до частини 1 статті 282 Сімейного кодексу України усиновлення громадянином України дитини, яка є громадянином України, але проживає за межами України, здійснюється в консульській установі або дипломатичному представництві України. Якщо усиновлювач не є громадянином України, для усиновлення дитини, яка є громадянином України, потрібен дозвіл центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей. Усиновлення іноземцем дитини, яка є громадянином України, здійснене у відповідних органах держави, на території якої проживає дитина, є дійсним за умови попереднього одержання дозволу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей [1, ст. 282].

Усиновлення дитини іноземцями покликане забезпечити гармонійні і стабільні умови життя дитини, яка позбавлена батьківського тепла і турботи. Іноземними усиновителями малолітньої або неповнолітньої дитини в порядку міжнародного усиновлення можуть бути українські громадяни, які проживають за кордоном і іноземні громадяни.

Облік громадян України, які проживають за межами України, та іноземців, які бажають усиновити дитину, що проживає в Україні, здійснює Нацсоцслужба.

Відповідно до пункту 33 розділу «Облік громадян України, які проживають за межами України, та іноземців, які бажають усиновити дитину, що проживає в Україні» Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 08 жовтня 2008 року № 905, громадяни України, які проживають за межами України, та іноземці, які бажають усиновити дитину, що проживає в Україні, подають Нацсоцслужбі такі документи: 1) нотаріально засвідчену заяву про взяття на облік кандидатів в усиновлювачі, в якій зазначається адреса проживання заявника (за наявності кількох місць проживання – адреса кожного з них), паспортні дані, номер телефону та адреса електронної пошти; 2) копію паспорта громадянина України, копію паспорта іноземця або іншого документа, що посвідчує особу (у чотирьох примірниках); 3) висновок про можливість заявників бути усиновлювачами, що видається компетентним органом країни проживання (у трьох примірниках) [28].

Відповідно до пункту 34 вказаного Порядку кожен документ (крім копії паспорта громадянина України, копії паспорта іноземця або іншого документа, що посвідчує особу), зазначений у пункті 33 цього Порядку, а також будь-яка заява, звернення громадян України, які проживають за межами України, та іноземців з питань, що стосуються усиновлення, підлягають легалізації у відповідній закордонній дипломатичній установі України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, і подаються до Нацсоцслужби разом з їх перекладом на українську мову, що засвідчується в установленому порядку. Заяви і звернення іноземців, які на законних підставах перебувають на території України, складаються українською мовою та засвідчуються нотаріусом. Заяви, звернення, які оформлені з порушенням вимог цього пункту, розгляду не підлягають [28].

Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута) ратифікована Україною Законом України «Про ратифікацію Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої)» № 3017-VI від 15 лютого 2011 року із застереженням та заявою, зокрема: 1) до підпункту «а (ii)» пункту 1 статті 7: «Україна відповідно до пункту 1 статті 27 Конвенції залишає за собою право не дозволяти усиновлювати дитину двом особам різної статі, які перебувають у зареєстрованому партнерстві» [22, ст. 7].

Згідно з частиною 1 статті 7 Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянута) закон дозволяє усиновлювати дитину: а) двом особам різної статі: і) які перебувають у шлюбі між собою або ii) які перебувають у зареєстрованому партнерстві, якщо такий інститут існує; б) одній особі [22, ст. 7].

Проте інституту зареєстрованого партнерства наразі в Україні немає.

Сімейний кодекс України визначає перелік осіб, які не можуть бути усиновлювачами, а саме: 1) обмежені у дієздатності; 2) визнані недієздатними; 3) позбавлені батьківських прав, якщо ці права не були поновлені; 4) були усиновлювачами (опікунами, піклувальниками, прийомними батьками, батьками-вихователями) іншої дитини, але усиновлення було скасовано або визнано недійсним (було припинено опіку, піклування чи діяльність прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу) з їхньої вини; 5) перебувають на обліку або на лікуванні у психоневрологічному чи наркологічному диспансері; 6) зловживають спиртними напоями або наркотичними засобами; 7) не мають постійного місця проживання та постійного заробітку (доходу); 8) страждають на хвороби, перелік яких затверджений центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я; 9) є іноземцями, які не перебувають у шлюбі, крім випадків, коли іноземець є родичем дитини; 10) були засуджені за кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я, волі, честі та гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, а також за злочини, передбачені статтями 148, 150, 150-1, 164, 166, 167, 169, 181, 187, 324, 442 Кримінального кодексу України, або мають непогашену чи не зняту в установленому законом порядку судимість за вчинення інших кримінальних правопорушень; 11) за станом здоров'я потребують постійного стороннього догляду; 12) є особами без громадянства; 13) перебувають у шлюбі з особою, яка відповідно до пунктів 3–6, 8 і 10 цієї статті не може бути усиновлювачем. Крім осіб, зазначених у частині першій цієї статті, не можуть бути усиновлювачами інші особи, інтереси яких суперечать інтересам дитини [1].

Проте основним міжнародним нормативно-правовим актом, який регулює інститут міжнародного усиновлення, є Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29 травня 1993 року [24].

Цією Конвенцією визначено вимоги щодо міжнародного усиновлення.

Так, відповідно до статті 4 глави II «Вимоги щодо міжнародного усиновлення» Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення усиновлення в рамках цієї Конвенції має місце тільки у випадку, якщо компетентні органи влади держави походження: а) встановили, що дитина може бути усиновлена; б) визначили після належного розгляду можливостей улаштування дитини в державі походження, що міждержавне усиновлення відповідає найкращим інтересам дитини; с) упевнились, що (1) особи, установи і органи влади, згода яких необхідна для усиновлення, були належним чином проконсультовані та інформовані про наслідки їх згоди, зокрема щодо того, приведе чи не приведе усиновлення до припинення правового зв'язку

між дитиною та сім'єю її походження, (2) такі особи, установи і органи влади дали свою згоду добровільно, у юридичній формі, що вимагається, та надали чи засвідчили її письмово, (3) згода не була дана за винагороду чи компенсацію будь-якого роду та не була взята назад, та (4) де це потрібно, згода матері була дана тільки після народження дитини, та d) упевнились з врахуванням віку та ступеня зрілості дитини, що: (1) з дитиною радились і її належним чином інформували про наслідки усиновлення та її згоди на усиновлення, якщо така потрібна, (2) бралась до уваги бажання та думка дитини, (3) згода дитини на усиновлення, якщо така згода потрібна, була одержана добровільно, у належній юридичній формі, та була надана чи засвідчена письмово, та (4) така згода не була дана за винагородження чи компенсацію будь-якого роду [24, ст. 4].

Цей міжнародний договір передбачає низку дій, які необхідно вчинити компетентним органам влади держави походження дитини при міжнародному усиновленні для забезпечення найкращих інтересів дитини. Проте станом на сьогодні Україною зазначена Конвенція не ратифікована. Тому вважаємо, що задля врахування найкращих інтересів дитини при міжнародному усиновленні Верховній Раді України необхідно затвердити цей міжнародний договір та надати згоду на його обов'язковість для України.

Висновки. На нашу думку, під час воєнного стану категорично не можна спрощувати або змінювати процедуру усиновлення дітей задля забезпечення їх найкращих інтересів. Доцільно було б призупинити дію нормативно-правових актів щодо усиновлення, у тому числі міжнародного, до закінчення воєнного стану на території України. Держава не має права ризикувати життям дитини, допустити порушення її прав і найкращих інтересів, додаткової травматизації, торгівлі дітьми.

На період дії воєнного стану дітям, які залишились без батьківського піклування, необхідно не усиновлення, а відповідний належний тимчасовий догляд. Адже усиновлення не повинно здійснюватись, якщо є надія на успішний розшук батьків або ж інших родичів дитини і возз'єднання сім'ї в найкращих інтересах дитини.

Поряд із цим вважаємо, що задля врахування найкращих інтересів дитини при міжнародному усиновленні Верховній Раді України необхідно затвердити Конвенцію про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29 травня 1993 року та надати згоду на її обов'язковість для України.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 27 травня 2022 р.).
2. Соціально-правовий захист дітей в Україні: монографія / за ред. Б. І. Андрусишина. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. 264 с.
3. Оніщенко Н., Львова О., Сунегін С. Права і свободи дитини: вступ до проблеми Лаврик Г. В. Людино-мірність політики сприяння розвитку кооперації. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 13–17.
4. Опольська Н. Права дитини в Україні: монографія, 2-ге видання, перероблене та доповнене. Вінниця: ВНАУ. 2019.
5. Опольська Н. Булінг: юридичний склад адміністративного проступку. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 101–106.
6. Шемшученко Ю. Актуальні проблеми юридичної освіти та науки в Україні: монографія / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 322–344.
7. Бобровник С. Роль права в досягненні компромісу та вирішенні правових конфліктів. Дія права: інтегративний аспект: монографія. Київ, 2010.
8. Пархоменко Н. Розвиток законодавства України в контексті конституціоналізації, євроінтеграції та забезпечення прав людини: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. 254 с.
9. Стеценко С. Сучасне українське медичне право: монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценка. Київ: Атіка, 2010. 496 с.
10. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 27 травня 2022 р.).
11. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 14 березня 2022 року № 133/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2022#n2> (дата звернення: 27 травня 2022 р.).

12. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 14 квітня 2022 року № 259/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/259/2022#n2> (дата звернення: 27 травня 2022 р.).
13. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 17 травня 2022 року № 341/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2022#n2> (дата звернення: 27 травня 2022 р.).
14. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 27 травня 2022 р.).
15. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 15 березня 2022 року № 2119-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2263-20#Text> (дата звернення: 27 травня 2022 р.).
16. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 22 травня 2022 року № 2263-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 27 травня 2022 р.).
17. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 21 квітня 2022 року № 2212-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 27 травня 2022 р.).
18. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 27 травня 2022 р.).
19. Про ратифікацію Конвенції про права дитини: Постанова Верховної Ради Української РСР № 789-ХІІ від 27 лютого 1991 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/789-12#Text> (дата звернення: 27 травня 2022 р.).
20. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text (дата звернення: 27 травня 2022 р.).
21. Про ратифікацію Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах: Закон України № 240/94-ВР від 10 листопада 1994 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27 травня 2022 р.).
22. Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута), підписана 27 листопада 2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a17#Text (дата звернення: 27 травня 2022 р.).
23. Про ратифікацію Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої): Закон України № 3017-VI від 15 лютого 2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3017-17#Text> (дата звернення: 27 травня 2022 р.).
24. Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29 травня 1993 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_365#Text (дата звернення: 27 травня 2022 р.).
25. Микитин В. І. Інститут усиновлення як пріоритетна форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 2. С. 69–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/argpr_2017_2_15
26. Окрема думка суддів Великої Палати Верховного Суду від 16.10.2018 р. у цивільній справі № 2-о-73/2012. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/77654150> (дата звернення: 27 травня 2022 р.).
27. Рішення ЄСПЛ у справі «Лазовіра проти України» від 16 липня 2018 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d30#Text (дата звернення: 27 травня 2022 р.).
28. Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 08 жовтня 2008 року № 905. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27 травня 2022 р.).
29. Конончук Н. М. Усиновлення як форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за сімейним законодавством України. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 18: Економіка і право. 2012. Вип. 17. С. 108–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2012_17_18

References

1. Simeynyy kodeks Ukrayiny [Family Code of Ukraine] Law of Ukraine (2002, February 10) № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> [ukr].
2. Andrusyshyn B. Sotsial'no-pravovyy zakhyst ditey v Ukrayini [Social and legal protection of children in Ukraine]. Vydavnytstvo NPU imeni M. P. Drahomanova - MP Drahomanov National Pedagogical University Publishing House, 2017, 264 [ukr].

3. Onishchenko N., L'vova O., Sunyehin S. (2013). Prava i svobody dytyny: vctup do problemy Lavryk HV Lyudynomirnist' polityky spryannya rozvytku kooperatsiyi. [Rights and freedoms of the child: an introduction to the problem Lavrik GV Humanity of the policy of promoting the development of cooperation]. *Chasopys Kyivs'koho universytetu prava – Journal of Kyiv University of Law*, 2, 13-17 [ukr].
4. Opol's'ka N. (2019). Bulinh: yurydychnyy sklad administratyvnoho prostupku. [Bullying: the legal structure of an administrative offense]. *Pidpryyemnytstvo, gospodarstvo i pravo*, 10, 101-106 [ukr].
5. Opol's'ka N. Prava dytyny v Ukrayini: monohrafiya, 2-he vydannya, pereroblene ta dopovnene [Children's rights in Ukraine: monograph, 2nd edition, revised and supplemented]. Vinnyts'kyy natsional'nyy ahrarnyy universytet – Vinnytsia National Agrarian University, 2019, 289 [ukr].
6. Shemshuchenko Yu. Aktual'ni problemy yurydychnoyi osvity ta nauky v Ukrayini: monohrafiya [Current problems of legal education and science in Ukraine: a monograph]. Vydavnytstvo NPU imeni M. P. Drahomanova – MP Drahomanov National Pedagogical University Publishing House, 2016, 322–344 [ukr].
7. Bobrovnyk S. (2010). Rol' prava v dosyahnenni kompromisu ta vyrishenni pravovykh konfliktiv: monohrafiya [The role of law in reaching a compromise and resolving legal conflicts: monograph]. Diya prava: intehrativnyy aspekt – Action of law: integrative aspect [ukr].
8. Parkhomenko N. Rozvytok zakonodavstva Ukrayiny v konteksti konstytutsionalizatsiyi, yevrointehratsiyi ta zabezpechennya prav lyudyny: monohrafiya [Development of Ukrainian legislation in the context of constitutionalization, European integration and human rights: a monograph]. Instytut derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho NAN Ukrayiny – Institute of State and Law. VM Koretsky NAS of Ukraine, 2016, 254 [ukr].
9. Stetsenko S. Suchasne ukrayins'ke medychne pravo: monohrafiya [Modern Ukrainian medical law: monograph]. Kyiv, Atika – Attica, 2010, 496 [ukr].
10. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini» vid 24 liutoho 2022 roku № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> [ukr].
11. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro prodovzhennia stroku dii voiennoho stanu v Ukraini» vid 14 bereznia 2022 roku № 133/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2022#n2> [ukr].
12. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro prodovzhennia stroku dii voiennoho stanu v Ukraini» vid 14 kvitnia 2022 roku № 259/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/259/2022#n2> [ukr].
13. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro prodovzhennia stroku dii voiennoho stanu v Ukraini» vid 17 travnia 2022 roku № 341/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2022#n2> [ukr].
14. Zakon Ukrainy «Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini» vid 24 liutoho 2022 roku № 2102-IKh. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> [ukr].
15. Zakon Ukrainy «Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro prodovzhennia stroku dii voiennoho stanu v Ukraini» vid 15 bereznia 2022 roku. № 2119-IKh. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2263-20#Text> [ukr].
16. Zakon Ukrainy «Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro prodovzhennia stroku dii voiennoho stanu v Ukraini» vid 22 travnia 2022 roku № 2263-IKh. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> [ukr].
17. Zakon Ukrainy «Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro prodovzhennia stroku dii voiennoho stanu v Ukraini» vid 21 kvitnia 2022 roku. № 2212-IKh. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> [ukr].
18. Konventsiiia pro prava dytyny vid 20 lystopada 1989 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text [ukr].
19. Postanova Verkhovnoi rady Ukrainiskoi RSR «Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro prava dytyny» № 789-XII vid 27 liutoho 1991 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/789-12#Text> (data zvernennia 27 travnia 2022 roku) [ukr].
20. Konventsiiia pro pravovu dopomohu i pravovi vidnosyny u tsyvilnykh, simeinykh i kryminalnykh spravakh vid 22 sichnia 1993 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text [ukr].
21. Zakon Ukrainy «Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro pravovu dopomohu i pravovi vidnosyny u tsyvilnykh, simeinykh ta kryminalnykh spravakh» № 240/94-VR vid 10 lystopada 1994 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/94-%D0%B2%D1%80#Text> [ukr].
22. Ievropeiska konventsiiia pro usynovlennia ditei (perehlianuta), pidpysana 27 lystopada 2008 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a17#Text [ukr].
23. Zakon Ukrainy «Pro ratyfikatsiiu Yevropeiskoi konventsii pro usynovlennia ditei (perehlianutoi)» № 3017-VI vid 15 liutoho 2011 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3017-17#Text> [ukr].

24. Konventsia pro zakhyst ditei ta spivrobitn6yitstvo v haluzi mizhderzhavnoho usynovlennia vid 29 travnia 1993 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_365#Text [ukr].
25. Mykytyn V. I. (2017) Instytut usynovlennia yak priorityetna forma vlashtuvannia ditei-syrit, ta ditei pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia. *Aktualni problemy pravoznavstva*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2017_2_15 [ukr].
26. Okrema dumka suddiv Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 16.10.2018 r. u tsyvilnii spravi № 2-o-73/2012. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/77654150> [ukr].
27. Rishennia YESPL u spravi «Lazovira proty Ukrainy» vid 16 lypnia 2018 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d30#Text [ukr].
28. Poriadok provadzhennta diialnosti z usynovlennia ta zdiisnennia nahliadu za dotrymanniam prav usynovlenykh ditei, zatverdzenym postanovoju Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 08 zhovtnia 2008 roku № 905. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF#Text> [ukr].
29. Kononchuk N. M. (2012) Usynovlennia yak forma vlashtuvannia ditei – syrit ta ditei pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia za simeinym zakonodavstvom Ukrainy. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*. Seria 18: Ekonomika i pravo. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2012_17_18 [ukr].

Томляк Т. С. Найкращі інтереси дитини: усиновлення в умовах воєнного стану

У статті розглядається правове регулювання усиновлення, охарактеризовано проблеми та проаналізовано можливість усиновлення дитини, у тому числі міжнародного, в умовах воєнного стану.

Встановлено, що кандидати в усиновлювачі повинні зібрати значну кількість необхідних документів для усиновлення, що фактично унеможлиблює здійснити усиновлення в умовах воєнного стану. Оскільки в умовах воєнного стану часто важко знайти чи виготовити документи, неможливо встановити реальну ситуацію щодо батьків та родичів дитини, служба у справах дітей або інший відповідний орган фактично не може перевірити усі обставини щодо батьків дитини, встановити, чи може дитина бути усиновлена, з'ясувати наявність у дитини інших родичів, які могли б піклуватися про дитину. Що, на нашу думку, унеможлиблює забезпечення найкращих інтересів дитини – виховання дитини батьками, у сім'ї родичів чи знайомих, що якнайкраще сприяло б насамперед психоемоційному стану дитини.

У статті також зроблено раціональні висновки щодо неможливості проведення процедури усиновлення в період дії воєнного стану в Україні. Наголошено на першочерговому, беззаперечному забезпеченні найкращих інтересів дитини при усиновленні.

Ключові слова: усиновлення, найкращі інтереси, права, дитина, воєнний стан, усиновлювач, усиновлений.

Tomlyak T. S. The best interests of the child: adoption under martial law

Children are our future, the future of our people, of Ukraine. Children should be brought up in a favorable environment for their harmonious physical and moral development, in safe living and health conditions.

However, during the martial law in Ukraine, the number of children who lost their parents or lost parental care or lived in institutional care facilities near places of active hostilities and were evacuated to safer regions of Ukraine and abroad is increasing.

Therefore, it is the duty of the state to provide special protection and assistance to such children, including the possibility of their adoption, which, of course, must be carried out in the best interests of the child.

To date, adoption is the best of all possible forms of family placement of a child, ie its adoption into the family as a daughter or son and the emergence of mutual rights and obligations under the Family Code of Ukraine.

The article considers the legal regulation of adoption, describes the problems and analyzes the possibility of adopting a child, including international, in martial law.

It has been established that candidates for adoption must collect a significant number of necessary documents for adoption, which in fact makes it impossible to carry out adoption under martial law. As martial law is often difficult to find or produce, it is not possible to establish the real situation of the child's parents and relatives, the children's service or other relevant body cannot actually verify all the circumstances of the child's parents to determine whether the child can be adopted. find out if the child has other relatives who could take care of the child. Which, in our opinion, makes it impossible to ensure the best interests of the child – the upbringing of the child by parents, relatives or acquaintances, which would best contribute to the psycho-emotional state of the child.

The article also draws rational conclusions about the impossibility of the adoption procedure during martial law in Ukraine. Emphasis is placed on the priority, unquestionable provision of the best interests of the child in adoption.

Key words: adoption, best interests, rights, child, martial law, adoptive parent, adopted child.

DOI: 10.33663/2524-017X-2022-13-68